

ոսկին կտակ մըն է հանդուցեալին կողմէ, իսկ իր ընտանիքը առող չի գոհանար, կուզէ նուէր-նէր ալ ընել. այսպէս արծաթէ սկիհ մը՝ Յովհաննէս աղայի յիշատակին Ս. Օդոնէն եկեղեցւոյն, իսկ զաւակներուն՝ Բարուհակին և Երուանդին համար ալ մէյմէկ արծաթէ զեղեցիկ կանթեղ կը նուիրէ Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյն և Ս. Փրկչի վանքին:

— Յունաստանի մէջ դործով և առևտու-րով հաստատուած ազգայինները իրենց յատուկ եկեղեցի չունենալով, կրօնական միութարութենէ զրկուած էին. Ալեքսը թէ այդ ազգայիններէն մէկ քանի բարեկեցիկներ Աթէնքի մէջ տուն մը վարձելով մատուռի վերածած են, հոգևոր հովիւ կարգելով Արծրունի Գրեգոր քահանայ, Հոգաբարձութիւն մըն ալ կազմուէր է այդ մատուռին մատակարարութեան համար:

— Բաղէշի Ս. Խնդրակատար վանքին ազգ. որբանոցին որբերու թիւը 42 էն 45-ի բարձրացեր է այս տարին: Այս որբերուն մէջ կը գտնուի Սը-ղերգի առաջնորդարանէն յանձնարարուած նո-րամկրտեալ մը, Ներսէս Գրեգորեան անունով: Որբանոցին նոր հոգաբարձութիւնը ձեռքէն եկա-ծը չի զլանար իր վարած հաստատութիւնը նա-խանձելի վիճակի մը մէջ գնելու համար: Պատ-րիարքարանը 10 ոսկի յատկացուցած է այդ որ-բանոցին:

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ԲԱՐՔԱՌԻ.

Դ.

Բառին սկիզբը՝

1.—Տ. Օր. ճէրսակ՝ դատարկ. ճիգ՝ դէզ. ճէրկն՝ դեղին. ճոռն՝ դուռն ևւն. ևւն:

2.—Դ. այսպէս են եղած՝ դադանսան՝ դա-տաստան. դիվ՝ դե (Գորին ճկվ. պրտ. մեյ), բրդի՝ (Գորին դրիլ)՝ դէպ՝ ի:

Բառին մէջը և վերջը՝

1. Բ ձայնէն յետոյ կը վերածուի ր-ի. եղած օրինակներն են՝ րորտ՝ արգար. իվրնօր (Թ. Բվիօր)՝ աւելորդ. պիտր՝ բուրդ. փրիլ՝ բրդի. ճիտր (Գ. ճէր)՝ երգ. երգիք. իւրիւմնր (Թ. իւրու-մնր. Գ. իւրիւմն)՝ երգումն. գրնրիլ՝ զարդարել. կնրիլ՝ կարգաւ. գրնարառ՝ ծառադարգար. մար-մարդ. վրնրիլ՝ վարդապետ. վարր՝ վարդ. դորր՝ դորր՝ ուղղորդ. ուղիղ:

2. Ն ձայնէն յետոյ կը մնայ ր. եղած օրի-նակներն են՝ հոնր (Գ. հոնր)՝ անդ, արտ. փրգիմ-դան՝ բարեկենդան. րիւնր՝ թունդ, խոտ (պրտ-տոն). լնրիլ՝ լինդ, ընդերք. պրեկնր՝ պինդ. սնն-դադ՝ սանդուխ. օրեկնր՝ անդ. իննրիլ՝ քանդել:

3. Ն և յաջորդ ր ձայներուն մէջանդ մը-տած է թարմատար ր մը. այսպէս են՝ ծանր՝ ծանր. ծնրանալ՝ ծանրանալ. ծոնր՝ ծոնր:

4. Առնցմէ դուրս ունինք նաև
դ՝ իւնրիլ ևւն ևւն գրական բառին մէջ.
ս՝ խիստիլ՝ խեղդել բառին մէջ,
ր՝ իրիլ՝ դաւալ ձևին մէջ և
մ՝ փոխեմ՝ փոխել բառին մէջ:

Զ.

Ամէն զիւրքի մէջ ալ անփոփոխ կը մնայ. Օր. զիմուլ՝ զորանչ. զիւրից՝ զորոյց. կիգոր՝ գաղար. հոգ՝ հաղ. մտալ՝ երազ. պարգ՝ պարզ. յտակ:

Թ.

Սովորաբար կը մնայ ր. Օր. քթ թթու. բրբրանդի՝ թիթեռնիկ. քթ թութ. փրնրիլ՝ փա-թաթել. օր՝ ութ ևւն:

2. Խ ձայնէն յետոյ ռ-ի է վերածուած յա-ջորդ ձևերուն մէջ. ճիւր՝ եօթն. ուխտանալն (Գ. օխտանալն)՝ եօթանասուն. քոխ՝ թուղթ:

Ըստ այսմ Արք. յիսնիլ՝ յաղթել բառը կուգայ նախաւոր * յիսնիլ՝ ձևէ մը, և ձայնին ջնջմամբ. հմտ. Պոլսոյ բարձրագոյ կիսիլ՝ յաղ-թել:

3. Սկզբնատառ ր վերածուած է ռ-ի՝ օրնր-րիլ՝ թմրիլ, թմրիլ ձևին մէջ:

4. Թ ջնջուած է ձկոյր կամ ձկոյր բառին մէջ. հմտ. Արք. կիճիլ, կիճիլ. Թաղտիլ բար-բառով ձկիլ:

5. Թս խումբը վերածուած է ցց-ի. հմտ. վնցուն՝ վաթսուն. ասոր հետևողութեամբ նաև իցուն՝ յիսուն, նախաւոր * իքսուն ձևէ մը: Այս մասին տես նաև բազմ 1897, 261 բ:

Ժ.

Ամէն զիւրքով ալ անփոփոխ կը մնայ. Օր. ժնոնց՝ ժառանգ. ժամ՝ ժամ (եկեղեցի). խճիլ՝ խէթ. օմ՝ այթ. կիթ՝ գիթ ևւն:

Լ.

Ամէն զիւրքով անփոփոխ պահուած է. Օր. լիլ՝ լեղի. լիլիլ՝ լեղու. լիւմ՝ լուծ. ճիլի՝ հայելի. ճիլիլ՝ ոլոռն. միւլիլ՝ մլաւել. կիլ՝ գայլ. ճեկ՝ ուտել ևւն:

2. Լ կրկնուած է իլիլի՝ խելել. ճրիլ՝ ոլո-րել. ճրիլիլ (կայ նաև ճիլիլ)՝ սալոր, ճիլ բառե-րուն մէջ:

3. «Ալիւր» բառին չ ձայնը անփոփոխ մընացած է Գորիսի բարբառին անիւր, անիւր ձևերուն մէջ բայց Թաղոտի անիւր ձևին մէջ վերածուած է կրկին ի-ի, իսկ ի՛յ կրկին ձայներուն է փոխուած Ղըբ, անիւր ձևին մէջ:

4. «Ալինել» բառին նախատառ ի բ ջնջուած է ընդհանուր Ղարաբաղի ընիլ ձևին մէջ:

Խ.

1. Առհասարակ կը մնայ իս. Օր. իլիյնի՛յ խլինք. խմօր՛ խմօր, խմօրնր՛ խուրծ. խուխուլ՛ խախալ, մաղ. վախ՛ հմ. բօխ՛ թուխ ևն:

2. խշ, խս, իս ձայները Ղարաբաղի բարբառին մէջ կը դառնան շիս, սիս, խս, այսպէս՝ նրիս, շարի՛ նշխարք. անիւր՛ աշխարհ. շխշիկ՛ աշխատել. բոխիլ՛ բաշխել. վրի՛խաւ, ոչխար. քիշ անգամ նաև սխօտ, աւելի զործածական է խսօտ՛ հմ. ուղղագոյն ձևը:

3. Օ ձայնէն յետոյ իս աւելցուած է ծիսը՝ եօթն, ուխտնաւում՝ եօթնասուն, օխտը՝ օձ ձևերուն մէջ:

4. «Խաղող» բառը զործածական է թէ խնդուղ և թէ հնդուղ ձևով: Ի-ի վերածուած իս ձայնին ուրիշ օրինակ չկայ:

6. Արդի գրականին «տանգուխ» և «ածուխ» ձևերուն դէմ՝ որոնք գրաբար կը գրուին թէ իս և թէ ղ տառով, Ղարաբաղի բարբառն ունի անհոյդ և անհուդ:

Ծ.

1.—ծ. Օր. ծրեծ՝ ծիծ. ծրծիկ՛ ծիծաղել. ծծիկ՛ ծծել. ծոծ կամ ծօծ՝ ծուծ. կծօ՝ կծու ևն:

2.—ձ. այսպէս են անհուդ՝ ածուխ՝ և ուրեղականին յաջորդելուն համար. Աստվածանիւ՝ Աստուածածին. անասուն՝ անաստուած. թէ և կայ Աստուծ՝ Աստուած, որ ծ ձայնը անփոփոխ է պահած:

3.—ց. այսպէս են ցրցեանակ՝ ծիծեանակ. իսկ Գորիսի բարբառով նաև փանցիս՝ փայծաղն, որ այլուր փածկընր ձեն ունին:

4.—ծծ. այս կրկնութիւնը տեղի է ունեցած միմիայն մրծծ՝ մեծ բառին մէջ (Թաղոտից ունին պարզապէս մրծ), բայց նոյն բառէն մրծանալ՝ մեծանալ և մրծարեալ՝ մեծարել, միշտ մէկ ծ-ով:

5.—ս. միայն ծանկի՛ ծածկել բառին մէջ յաջորդ բաղաձայնին պատճառաւ. հմտ. հին հայերէն կսկիծ—* կծկիծ, կսկուծ—* կծկուծ ևն:

Ղարաբաղի բարբառն ունի նաև ուրիշ օրինակ մը՝ պրծնիկ՛ ուր ծ ձայնին բաղաձայն մը կը յաջորդէ, բայց այս տեղ ծ անփոփոխ մնացած է, փոխանակ ս-ի վերածուելու:

6.—գ. այս ալ տեղի է ունեցած միայն գրաբար՝ ծառաբարբառ բառին մէջ (հմտ. Պօլտոյ

բարբառով՝ զարգարար). այս փոփոխութիւնն ալ յաջորդ գ-ին համար ըլլալու է:

7. ծ ձայնը տեղափոխութիւն է կրած կծկընր կամ կծկընր՝ ճկոյթ ձևին մէջ՝ որ կը ծաղի ծկոյթ ձևէն. Թաղոտից ունին ծկկընր՝ առանց տեղափոխութեան:

Կ.

1. Ամէն գիրքով ալ առհասարակ կը մնայ կ. Օր. կօրեկ՛ կորեկ. կօժ՛ կուծ. կօց՛ կաուց. պիկի՛ բողի. մօկը՛ մուկն. ծիկընր՛ ձուկն. մկրս՛ հմ. ևն:

2. Մ կամ և ձայնէն յետոյ կը վերածուի գ. եղած օրինակներն են՝ խօնգ՛ խուկն. անուկն արմուկն արմու(ն)կ. անկիւն՛ անկիւն, կողմ. անցիկ՛ անկիւն. հրեկը՛ ընկեր. մգրեկ՛ մկրեկ. անգու՛ կամ անջուգ՛ ականջ.—կամ գյ. ինչպէս՝ ինսնրցյո՛ լուսընկայ. անցյ՛ ճանկ.

3.—նկն վերջաւորող բառերը այս խումբը կը վերածեն նգըն, նգյըն, յնը, գյըն ձևերուն. եղած օրինակներն են. Ղըբ. սնյըն, սնցյըն, Թը. սնյըն, Գ. սնցըն՝ սուկն. Ղըբ. կրօյնը, Թը. կրօցըն, Գ. կրօցըն՛ կրուկն. Ղըբ. յնը, Թը. յնը, Գ. յնցըն՛ ուկն (ամանի). Ղըբ. Թը. ծնյըն, ծնցըն, Գ. ծնցըն՛ ծուկն:

4. Բառավերջի —իկ մասնիկը Ղարաբաղի բարբառին մէջ կը դառնայ կյոյ, կոյ, իյոյ: Օրինակներն են՝ ծանկոյ՛ ծաղիկ. տկոյ՛ բողիկ. զտկոյ՛ զաւիկ. կնրկոյ՛ կնիկ, կին. կծրկոյ՛ կծիկ. տկոյ՛ յեղծնկոյ, զծնկոյ՛ աղանիկ. իյոյ՛ իւ, իւկ. անիւրկոյ՛ աղջիկ. զնկոյ՛ կուկի (կուկ): Գորիս այս գյ ձայններուն դէմ կը հանէ պարզապէս կ. ինչպէս ծանկի, պնկի ևն:

Բացառաբար «թիթեանիկ» կըլլայ բրնձիկ:

—Կի վերջացող բառերէն ալ միայն երկուքը ենթարկուած են նոյն փոփոխութեան. այն է՝ յեղծնկոյ՛ երկի. յեղծնկ. իսկ անփոփոխ մնացած են կիկ՛ կայիկ, կօրիկ՛ կորեկ, կօրեկ՛ ցիւրիկ՛ ցերեկ:

Այլ ուրիշ վերջացող բառերը այս ձայնափոխութենէն բոլորովին ազատ կը մնան:

5. Բառին սկիզբը գտնուած կ ձայնը յաջորդ ր, լ, շ ձայններէն անմիջապէս առաջ կը վերածուի ի-ի. այսպէս են՝ իկիակ՛ կաշաղակ. իկի՛ կնեպ. իրի՛ կթել. իրօ՛ կթոց. իրի՛ կշուլ. իրի՛ կշուլ. Բառին մէջը կամ վերջը նոյն տառերէն առաջ անփոփոխ կը մնայ:

6. Քանի մը բառերու մէջ ի յաջորդող կ ձայնը վերածուած է գ-ի. այդ բառերն են՝ փրգիկնա՛ բարեկենդան. յրգի՛ երկեր. յրգիկն՛ երկեր. յրգի՛ երկեր. զրգի՛ կամ յրգի՛ կերակ. զիւրգ՛ գրիկ. նմրգի՛ նարկէս: Բայց այս ձայնաշարքները ընդհանուր չէ ամէն ի յաջորդ

կ-երուն. որովհետեւ ասանց հակառակ ունինք կնիւնս. դմրկի՛ ուղորկել, անկար՝ երկաթ, երկան՝ երկայն ևն ևն:

7. կ=ղ ունին դուզից (կայ նաև կուզից)՝ կուզ, կուզիկ և քրմահէ՛ թիթեռնիկ:

8. «Եկեղեցի» բառին մէջ կ անհետ կորսուած է հմմտ. Ղբբ. յիսծե, Թդ. յիսցե, Գ. յիսծի, յիսցի:

9. Կոզմի՛ ողնի բառին սկիզբը աւելորդ կ մը գրուած է:

10. Քյանչիք՝ կնծիթն, սուսամ բառը առնուած է թուրքերէնէ. ըստ այսմ կ=ֆյ համարելու չէ:

11. Կ վերածուած է կյ ձայնին կյո՛մբիտ՝ կարմիր և կյո՛ պիտ՝ կապոյտ(առիէ կյպսիլ՝ կապուտանալ) բառերուն մէջ:

Լ.

Բառին սկիզբը՝

1. Առ հասարակ անփոփոխ կը մնայ. Օր. հո՛րիտ՝ հարիւր. հրիշորակ՝ հրեշտակ. հե՛րու՝ հե՛րու. հո՛մմ՝ հոնմ ևն:

2. Գոց վանկի մէջ ո ձայնէն անմիջապէս առաջ կը վերածուի վ-ի. այսպէս են՝ վրեղ՝ հող, վրէճ՝ հոտ, վրէժ՝ հոր՝ որմը ուրիշ բարբառներու մէջ ժող, ժոս, ժուր ձևերն են առած: «Հողի» բառը բաց վանկով լինելուն համար այս փոփոխութիւնը չէ կրած. այսպէս՝ Ղբբ. հիսֆի, Թդ. հեֆի. Գ. հոֆի:

3. Սկզբնաձայն հ-ն խ-ի է փոխուած խորր-փոխ կամ խորփոխ (Թդ. և Գ. խրփոխ)՝ հարբուխ բառին մէջ. հ=խ ձայնափոխութեան ուրիշ օրինակ չկայ. այս օրինակն ալ կրնայ վաւերական ըլլալ, որովհետեւ հին մատենագրութեան մէջ թէ՛ «խարբուխ» և թէ «հարբուխ» ձևերը գործածական են միանգամայն:

4. Նախաձայն հ-ի տեղափոխութիւն կայ մրհար՝ համար, վասն բառին մէջ. բայց այս տեղափոխութենէն ազատ մնացած է ասոր արմատակից հրմբահի՛ համարել ձևը:

5. Նախադուռն հ-ի ջնջում տեղի ունեցած է դորփեր՝ հօրեղբայր բառին մէջ՝ որ զօրեղ ազատուած կրած է:

6. Ձայնաւորով սկսած խուսը մը բառերու սկիզբը աւելցած է հ ձայնը, բայց առանց որոշ պայմանի մը. այդ բառերն են՝ հո՛մի՛ ազի. հիկ-վուր (Թդ. հիվուր, Գ. հիվոր)՝ աչուր. հոնակի՛ աւմաշել, հոնօր (Գ. հոմուր)՝ ամօթ. հոնի (Գ. հոնի)՝ անդ, արտ. հոնե՛ր աներ, հոնե՛ծ անիծ. հոնցրեկ (Թդ. ընցրեկ)՝ անցանել. հո՛րփիլ՝ արբենալ. հոնփու՛ն ափ, հրմեհակ (Թդ. ըմեհակ. Գ. իմեհակ)՝ եւրանի. հիթ (Թդ. հիթի. Գ. հեփի)՝ երբ, հիւր (Գ. հեր)՝ երդիւր, հե՛րեկ (Գ. հերիւկ)՝ երկնջ, հրմեհի՛

ընկեր. հիմի՛ ինչ. հոնց՝ անց. հիւրեհոն (Գ. հիւրեհոն)՝ ոլտն. հիւհո՛րի՛ ոլորել. հեօլ (Գ. հոլ)՝ օւլ. հիւլիսի՛ ուլու՛նք. հոլուր (Թ. Գ. հոլ)՝ ուղեղ. հիե՛ ուղե. հոնե՛ (Գ. հոնի)՝ սուր. հո՛րեֆ (Գ. հո՛րեֆ)՝ ուրազ:

Նոյն հ- ձայնը աւելցած է նաև բաղաձայնով սկսող հրպարապ՝ պարապ բառին սկիզբը.

Բառին մէջը՝

1. Այս դերբով ալ հ անփոփոխ պահուած է միշտ. Օր. մնա՛կ մահալ. պոննա՛ պատուհան. շնոնափո՛ր՝ շնորհաւոր ևն:

2. Ինչպէս շատ բարբառներու, նոյնպէս ալ Ղարաբաղի բարբառին մէջ «օրհնել» բառը վերածուած է օրնիկ ձևին.

3. Ոլորմի՛ վիւլ՝ սերկելի բառին մէջ աւելորդ հ ձայնն է մտած:

Բառին վերջը՝

1. հ բառին վերջը՝ ձայնաւորէ ետք անփոփոխ մնացած է. եղած օրինակներն են՝ անգա՛ հմ. սրա՛ բակ (հայ. սրահ ձևէն). պի՛հ՝ բահ. ահ՛ ահ, երկելդ:

2. Իսկ բաղաձայնէ վերջ կամ յորնակիէ ֆ-էն առաջ ջնջուած է. այսպէս ունինք՝ անխա՛ր աշխարհ-ք. շնո՛ր աշխարհ-ք. պա՛ր պահ-ք. յեղնե՛ր նաև անհնապո՛ ճանապարհ՝ որ հ-ն փոխանակ ջնջելու տեղափոխած է:

2.

1. 2 բառին սկիզբը կը վերածուի ծ-ի. Օր. ծե՛ն՝ ձայն. ծի՛ ձի. ծիլկը (Թդ. ծիլկը)՝ ձուկն. ծի՛ ձու ևն:

2. Բառին մէջը կամ վերջը՝ հ ձայնէն յետոյ կը մնայ ձ. եղած օրինակները տես էջ 25:

3. Բ ձայնէն յետոյ կը վերածուի ց-ի. եղած օրինակներն են՝ պեց (Գ. պոց)՝ բարձ. պեցիտ (Գ. պոցր. Թդ. պեցուր)՝ բարձ. պցոնալ՝ բարձրանալ. վրեց (Թդ. վրց)՝ որձ. վրեցակ կամ վրեցակ՝ որձակ, աքաղաղ:

Այսպէս եղած է նաև ցիլ՝ ձգել բառին մէջ:

4. ի ձայնէն ետք ձ վերածուած է ծ-ի. այսպէս են՝ մախձ՝ մաղձ. փածը՝ օձ. վերջինս Գորիսի բարբառով պարզապէս օց:

5. Խուրձն, բառին մէջ ձ վերածուելով ք-ի, բառս եղած է խորքի:

6. Զրկութեալ՝ քեքրտալ (հայ. ձգուտալ ձևէն) բառին մէջ ալ ձ=զ:

Գ.

1. Սովորաբար անփոփոխ կը մնայ. Օր. յրդ՛ յղե. դմրկի՛ ուղարկել. հոլուր՛ կաղող, մնա՛ հմ. խա՛ հմ. եղա՛ տղայ ևն:

2. Բախող բաղաձայններէն անմիջապէս առաջ գտնուած դայնը կը վերածուի խ-ի իսկնոյն բաղաձայնը՝ ո՞ր աստիճանին ալ որ պատկանի կը վերածուի նարի (իմա անշունչ խուլ—sourd non—aspiree): Ահաւորիկ գտնուած օրինակները՝

բ—Ախպիւր՝ աղբիւր. անպիւր՝ եղբայր.

գ—շնիկամ՝ շաղգամ.

կ—պիկի՝ բողի.

խ—միկի՝ մեղք. ճիկի՝ ճեղք. անխիտ՝ աղքատ. կօիկ՝ կողք.

դ—խիխիկ՝ խեղդել.

ա—յիյիս՝ աղա.

բ—բօիս՝ թուղթ.

ձ—միսի՝ մաղձ.

շ—անձից, անձիկ՝ աղջիկ.

ց—յիյիս՝ եկեղեցի.

Բացառապէս խ-ի չեն վերածուած խեղձ՝ խեղձ. օղձ՝ ուղտ. կեղծանկր՝ կեղծաւոր բառերուն դերը: Ասոնց վրայ աւելցնենք նաև Գորիսի բարբառով յեղձ՝ աղա, փոխանակ կանոնաւոր յիյիս ձևին, որ այլուր գործածական է:

«Յաղթել» բառը Ղարաբաղի բարբառին մէջ երկու ձև է առած. հնիսիկ և յիյիկ. ասոնցմէ առաջինը գրական արտասանութեամբ է, ուստի մեր հաշուէն դուրս կը մնայ. երկրորդը կը ծագի հնագոյն * յիյիսիկ՝ ձևէ մը (հմմտ. Պօլսոյ բարբառով իյիսիկ), որով համաձայն է վերի կանոնին:

3. Ղ-ը անփոփոխ կը մնայ միւս բաղաձայններուն քով. այսպէս՝ ճիկը՝ ճիւղ, անիկս՝ աղուէս. միղը՝ մեղք. կնիկը՝ կաշի և լին:

«Փայծաղն» բառը թէև բուն Ղարաբաղի բարբառին մէջ ունի կանոնաւոր փնձեղը ձևը, սակայն Գորիսի բարբառով ստացած է կանոնին հակառակ փնցիկը ձևը:

4. Ղ, ձայնը ջնջած են խմբանի՝ խղճմանը, խիզ՝ մտաց, դօր՝ ուղղորդ, ուղիղ, անդա կամ ո՞ղմ՝ այն տղայ, ծօ. առաջինին մէջ այս կորուստը տեղի ունեցած է բաղաձայններու խնդման պատճառաւ. իսկ միւսները շատ յաճախ գործածութեան պատճառաւ սղուած են:

5. Ղ, ձայնը տեղափոխութիւն է կրած պրօթօն՝ պղտոր և դօրփէր՝ հօբեղայր բառերուն մէջ:

Ճ.

1. Բառին սկիզբը, վերջը, իսկ բառի մէջ ձայնաւորի քով կը մնայ ձ. Օր. ճանկա՝ հմ. ճիւղնայ՝ ճանապարհ. ճնո՞նիլ՝ ճանաչել. անո՞ն մեկ՝ որո՞նալ. կա՞ճ՝ հմ. մա՞ճ՝ հմ. կո՞նակ՝ կոճակ. հն՞ճար՝ հմ. կնիկի՞ կնիկ և լին:

2. Բառի մէջ բաղաձայնէ անմիջապէս առաջ գտնուելով կը վերածուի ծ-ի. ասոր համար ունինք երկու ապահով օրինակ. խմբանի՝ խղճման տանց, խիզ՝ մտաց. կո՞նիկ՝ կոճիկել, կոճակել:

3. Ռնգականէ յետոյ կը վերածուի չ-ի եղած օրինակներն են՝ ձուկ կամ ձուկ՝ ձանձ. մորմանը՝ մեղրածանձ, մեղու. պատմանը՝ պատմն. ձանձ. Իսկ յընթիւր՝ կնձիթ, սուսամ բառը թուրքերէնէ է:

4. Ճ նոյնպէս չ-ի է վերածուած ասլընն, տախընն՝ աստիճան բառին մէջ:

5. Ճ վերածուած է չ-ի յիւստի՝ ճախարակ և իկի՝ կնեպ բառերուն մէջ. երկուքն մէջ ալ չ, ք եւ յ ձայններ իրարու վրայ ազդած են փոխադարձաբար:

6. Կծեյնը, կծեյնը՝ ճիւղի բառը իսկապէս կը ծագի «ճիւղի» ձևէն՝ որ նոյնպէս գործածական է մեր հին մատենագրութեան մէջ. ըստ այսմ ձ=ծ համարելու չէ:

Մ.

1. Անփոփոխ կը մնայ ամէն դիրքի մէջ ալ. օր. մանկը՝ մասն. մօփ՝ մօրուք. կյու՞՛ գոմ. կյու՞՛ մաշ՝ գոմէշ. կյրեկըն՝ գերեզման և լին:

2. Վ-ի է փոխուած կնվնը՝ կամ և վրկնը՝ մըջին բառերուն մէջ. առաջինը բուն Ղարաբաղոց ձևն է, բայց Թաղոտցիք ունին կանոնաւոր կնվնը. ընդհակառակը երկրորդը Թաղոտցոց ձևն է, որու փոխարէն բուն Ղարաբաղն ունի կանոնաւոր մրկնը ձևը:

3. Աւելորդ մ ստացած են անմեկ՝ ամէն, ամենայն. ինչպէս և Գորիսեցոց պրանմիկ՝ պապանծիկ, խրմըմմի՝ հո՞ խանձրահոտ բառերը:

4. Մ-ի տեղափոխութիւն են կրած մրհար՝ համար, վասն և մնան՝ նման բառերը:

Յ.

Բառամէջի և բառավերջի յ ձայններուն վրայ արդէն խօսուած է այս գլխին երկարաբաններու բաժնին մէջ. կը մնայ մեզ ուրեմն խօսիլ նախաձայն յ-ի մասին:

Բառասկիզբի յ-ն երեք տեսակ փոփոխութիւն է կրած, ինչպէս ուրիշ բարբառներու՝ նոյնպէս և Ղարաբաղի բարբառին մէջ, հետեւեալ կերպով.

1. Ամէնէն աւելի՝ սովորական ձևը ջնջումն է. այսպէս են աճողակ (Թղ. ըճողակ)՝ յաջողակ. անալ՝ յառաջ. ասի՝ յատակ. ավանակ (Թղ. ըվանակ)՝ յաւանակ. հշունց (Գ. խշունց)՝ յիշոց, հայհոյանք. իցուն՝ յիտուն. դսիկի՝ յուղարկել. կոզի՝ ուզել, խնդրել (զբբ. «յուզել» ձևէն). խսակ՝ յըստակ. օնի՝ յօնք:

2. Ի հնչումն ունին հնիսիկ՝ յաղթել (բուն Ղարաբաղի ձևը յիյիկի). յիւնցանի՝ յանցանք. հիւսար՝ յիմար. հոժար՝ յօժար: Բոլոր այս ձևերը իսկապէս ընդի չեն, այլ փոխառութիւն են գրական հայերէնէ:

3. Յ. Յ. ձայնը (կարգաւ եւրոպական y) պահուած է միայն երեք ձևերու մէջ. այն է. յիսնկէ՝ յաղթեւ. յիս՝ յետոյ. յրդէ՝ յղի:

(Շարունակելի)

Հրաշեայ Յ. Ամատեան.

ԵՐԿՐԱԳՈՐԺԱԿԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ

ԳԻՏԵԼԻԲՆԵՐ.

(Շարունակութիւն)*

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՄԻՋԱՑՆԵՐ, ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ ԵՒ ՆՐԱՆՑ ԴԷՄ ԿՈՌԵԼԱՌԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.

* Եւ հասոցից մեզ փոխանակ ամացն յորս եկեա մարտիսն եւ շորեակն եւ ցրոյծն եւ խառնիճն: Յոկչ, Բ. 25:

Ա. Մարտի. Անշուշտ ամենքին, ինչ հասակի կուզի լինի, ծանօթ կլինի այս աւերիչ միջատի անուշը: Սա տարածուած է համարեա ամբողջ երկրագնդի երեսին. Եւրոպայի Ասիայի Աֆրիկայի և Ամերիկայի զանազան տեղերը շատ անգամ ենթակայ են եղել այս արգարե. **պարհուրելի** միջատի կործանիչ յարձակմունքներին: Գիտեն նաև շատերը, որ նորա սիրելի կերակուրը հասկաւոր բոյսերն են: Աւելի սակաւ են վնասուում նրանից սեցորենը (ձիակորեկ), վուշը, կանեփը և բանջարեղէնները: Բայց եթէ մորեխը չկարողանայ ձեռք բերել իր սիրած կերակուրը, այն ժամանակ նա ոչ միայն ամենայն տեսակ թաքման բոյսերի, այլ նաև չորացածների վերայ ևս կսկսի յարձակուիլ: Պաղատու այգիներն ևս շատ անգամ ենթակայ են լինում նորա աւերիչ ազդեցութեանց: Մորեխն ուտում է ծառերի տերեւները, կռծում է մատաղ բնձիկների կեղևը և ոչնչացնում խաղողենու պրտուղները և տերեւների կանթերը: Եւ որովհետեւ խորութիւն չի գնում կերակուրի մէջ, ուստի և աւելի սարսափելի է թւում այդ

միջատը: Խիստ շատակերութեամբ աչքի են ընկնում **հեպեթա** *hepeta* մորեխի թրթուրները, բայց շնորհիւ զանազակ և կանոնաւոր ընթացքին, նրանց յարձակմունքները չեն կարող այնպէս երկիւղ պատճառել ազգարնակութեանը, ինչպէս թեւաւոր կամ թափառական մորեխներից բաղկացած մի սեւ ամպի անսպասելի երեւոյր, որ իջնելով երկրի վերայ, միանգամից ոչնչացնում է ամբողջ դաշտեր, մերկացնում է անտառներ և այգիներ: Ամէն տեղ, երբ գիւղացիները հորիզոնի վրայ նկատում են մորեխի մի այգալիսի ստակալի ամպ, շտապում են դաշտ և ճիշդ ու աղաղակ բարձրացնելով, աւելներ, փայտեր, ծղոնի փառուած խուրցեր շարժելով աշխատում են վախեցնել յառաջացող թշնամուն, հեռացնել նրան իրենց ցանքերից: Թէպէտ երբեմն նրանց յաջողուել է այս միջոցով աղատել մորեխի աւերմունքից առանձին արտեր, բայց շատ անգամ այս միջոցը պատճառ է դառնում զղզակի մորեխի տարածուելուն, նպաստել է զանազան տեղերում ձուաներ գնելուն: Այս եղանակով կռուելու օգուտը այն է միայն, որ մորեխի հասցրած վնասը փոխանակ մեկի սեփականութեան կամ կալուածքի՝ շատերի վերայ է տարածուում: Բայց յամենայն դէպս զարձեալ ոչ մի նպատակայարմար բան չի ներկայացնում այս և դեռ ի զուր տեղն էլ պատճառ է դառնում տարածելու վարակումը:

Նկատուած է, որ երբ մեծ քանակութեամբ մորեխ հաւաքուած է լինում մի տեղ, համաձայնակը աւելի շուտ է անցնում, որովհետեւ այգալիսիների մէջ աւելի հեշտութեամբ կարող են առաջանալ զանազան մանրիկ կենդանիներ—պարազիտներ և սուսկեր, որոնք պատճառ կդառնան առաջ բերելու նրանց մէջ զանազան տարափոխիկ հիւանդութիւններ: Բացի դրանից մորեխների այգալիսի մեծ բաղմութեան մէջ աւելի հեշտութեամբ երևան կդան նաև բաղմութիւն օգտակար միջատներ և թռչունների, որոնք յարձակուելով մորեխի վրայ, կարճ ժամանակուայ մէջ ահադին քանակութեամբ կոչնչացնեն: Այս պատճառով էլ մորեխների դէմ կռուելու վերոյիշեալ միջոցը, որ շատ տեղերում գործադրուում է, աննպատակայարմար է և նոյն իսկ ինչպէս տե-